

Skyllis – den sörjande hustrun

av Elsa Hörling

I *Iliaden* 6.390–439 uttrycker Andromache sin ängslan över vad som skall hända henne och sonen Astyanax om Hektor dör. Avsnittet är ofta citerat, vilket är rätt naturligt med tanke på att det dels innehåller en gripande skildring av ett par makars farväl när mannen måste dra ut i krig, dels ger en bild av kvinnors livsvillkor under den aktuella tiden. Kvinnans beroende av manligt stöd, en make, en far eller en bror, och de svårigheter som kunde tänkas bli följden, om inget sådant stöd fanns, framgår med skrämmande tydlighet. Till den personliga sorgen vid en makes död fogades omvälvande förändringar av de sociala villkoren.

Även detta, att vid mannens död behöva återvända till fadershuset, om nu en far fortfarande fanns i livet, bör ha inneburit en svår påfrestning, socialt och känslomässigt. Att besinna att ett nytt äktenskap om möjligt raskt skulle arrangeras, måste ha upplevts som smärtsamt och stressande av varje efterlevande hustru och kanske i synnerhet av den som verkligen älskat sin man.¹ Om en hårt drabbad kvinna berättas det i följande gravepigram.

Skyllis sörjer sin man Euagoras

I *GV* 867,² *AP* VII.475,³ 3:e årh. f.Kr. skildras Skyllis' reaktion då hon mistat sin make Euagoras. Diotimos (från Adramyttion?) är författare till epigrammet som består av fyra elegiska disticha.⁴

1. Hartmann (2000) 23, Harrison (1968) 111.

2. *GV* = *Griechische Versinschriften* 1. *Grabepigramme*. Ed. Peek, W. 1955. Berlin.

3. *AP* = *Anthologia Palatina, Anthologia Graeca*. Buch VII–VIII. Ed. Beckby, H. 1957. München.

4. Diotimos' identitet är inte fastlagd. Stadtmüller (1899) II, 332 så väl som Wilamowitz-Moellendorff (1924) I, 143 menar att Diotimos från Adramyttion är författaren. Gow (1955) 5, 240 not. 4 diskuterar problemet utan att ta ställning i frågan. Den eoliska formen Ἠγεμάχειον skulle kunna stödja tanken att Diotimos från Adramyttion är författare till epigrammet.

Νυμφίον Εὐαγόρην πολυπένθερον ἢ Πολυαίνου
Σκυλλίς ἀν' εὐρείας ἦλθε βοῶσα πύλας,
παῖδα τὸν Ἡγεμάχειον ἐφέστιον. οὐδ' ἄρ' ἐκείνη
χῆρη πατρῶους αὐθις ἐσῆλθε δόμους,
δαιμονίη, τριτάτῳ δὲ κατέφθιτο μηνὶ δυσαίῳ
οὐλομένη ψυχῆς δύσφροσι τηκεδόνι.
τοῦτο δ' ἐπ' ἀμφοτέροισι πολύκλαυτον φιλότητος
ἔστηκεν λείη μνήμα παρὰ τριόδῳ.⁵

Djupt sörjande ropade Skyllis, Polyainos' dotter,
sin make Euagoras, Hegemachos' son, tillbaka hem
och kom till de vida portarna. Och hon kom
alltså inte som änka åter till fadershuset, den arma,
ty hon dog under den tredje månaden, den så olyckliga
genom själens eländiga, sorgliga förtvining.
Åt dem båda står detta mångbegråtna monument till minne av deras kärlek
invid den väl utjämnade platsen för tre vägars möte.

I en känsloladdad ton beskriver epigramförfattaren konsekvenserna av Euagoras' död. Är detta ett egentligt gravepigram som inristats på en gravsten, som Gow med bestämdhet hävdar?⁶ Såväl de avslutande orden, som anger att en minnesvård har rests på en väl synlig plats, som den noggranna angivelsen av parets fäder kan få oss att tro, att det förhåller sig så. Här vill jag rikta uppmärksamheten mot innehållet i dess helhet och lyfta fram dels författarens beskrivning av Skyllis' reaktion vid mannens död, dels den information han ger om hennes livssituation och diskutera, om skildringen även i dessa avseenden kan betecknas som realistisk.

-
5. Se Theokritos 2.36 angående Hekate, gudinnan som dyrkades vid tre vägars möte. Även en sex år gammal flicka fick sin grav vid en så väl synlig plats enligt vad som berättas i *GV* 117 (stele, Athen, 2:dra årh. e. Kr.).
 6. Gow (1955) 239.

Vilket är budskapet i de tre inledande raderna?

De tre inledande raderna av epigrammet har gett upphov till diskussion, och det är framför allt betydelsen av *πολυπένθερος*, *εὐρέϊαι πύλαι*, *βοᾶν* och *ἔφέστιος* som man funderat över och valt att kommentera. I denna studie vill jag anknyta till tidigare kommentatorers åsikter och ge min syn på innebörden av dessa ord, eftersom de spelar en avgörande roll för vår förståelse av texten i dess helhet.

πολυπένθερος

Handskriften presenterar *πολυπένθερον* hänfört till Euagoras vilket skulle innebära att han hade varit gift flera gånger och hade inte bara en svärfar utan flera. Gow betecknar ordet som “plainly intolerable” i sammanhanget, och det är inte svårt att hålla med.⁷ Att författaren skulle ha valt ett adjektiv med den innebörden för att närmare beskriva den avlidne make vars hustru greps av djupaste sorg, skulle tyda på en psykologisk okänslighet som inte är förenlig med den övriga framställningen. Troligare, och även accepterat av flera sedan Reiske föreslog så,⁸ är *πολυπένθιμον* påpekar Gow. Hecker, som noterar att *πένθιμος* mestadels har en aktiv betydelse, föreslår *πολυπένθιμος* och hänför adjektivet till Skyllis,⁹ vilket enligt min uppfattning är korrekt, såväl logiskt som innehållsligt. Hon är verkligen den som känner stor sorg och smärta, något som ju också betonas senare i texten.

I stället för *πολυπένθιμος ἡ Πολυαίνου* föreslår jag *πολυπενθήρης Πολυαίνου*. Om vi accepterar den lydelsen får vi de båda huvudpersonerna presenterade på samma sätt, utan bestämd artikel, vilket är att vänta när vi första gången möter dem. Det är troligt att en så stilistiskt medveten författare som denne Diotimos skulle ha föredragit en sådan mera regelmässig skrivning. Dessutom ger *πολυπενθήρης* en fin klangverkan med ett kort och två långa e-ljud, och vi behöver inte byta *ερ* mot *ιμ*.

7. Gow (1955) 241.

8. Reiske (1754) III, 221–22. Reiske diskuterar *πενθερός* och *πενθηρός* som möjliga i sammanhanget.

9. Hecker (1852) II, 296.

εὐρεῖαι πύλαι

När det gäller betydelsen av *εὐρεῖαι πύλαι* skiljer sig åsikterna markant. Jacobs föreslår *Εὐταίας πύλας* och anmärker, att Skyllis utan tvivel var på väg till sin mans begravning utanför Eutaia (stad i Arkadien) där de bodde.¹⁰ Hecker tänker sig att makarna bodde i Euroia (stad i Epirus) och föreslår för sin del *Εὐροίας πύλας*.¹¹ Dübner talar för att *εὐρεῖαι* i betydelsen "bred, vid" helt enkelt är en beskrivning av portarna i den stad där makarna bodde och där Euagoras också dog.¹² Att ge *εὐρεῖαι* någon annan innebörd betecknar han som *inepti* "orimligt", och liksom Jacobs anser Dübner att Skyllis var på väg till sin mans begravning utanför staden. Mähly menar att Euagoras hade dött bort från sin hustru hemma på sin födelseort, och då han finner att Skyllis begav sig iväg för att begråta sin make på ort och ställe föreslår han *ἀπ' οἰκείας πύλας*.¹³

Med orden "If we may now return to earth" avvisar Gow i sin artikel alla dessa teorier och tolkningar och argumenterar för att Diotimos med *εὐρεῖαι πύλαι* avser de vida portar som leder till Hades,¹⁴ och han hänvisar till att Homeros och efterföljande författare var väl förtrogna med föreställningen om de dörrar som ledde dit.¹⁵ Gow hävdar, att det är till Hades Skyllis anländer sedan hon begråtit Euagoras. Att Diotimos skulle ha låtit sig inspireras av litterära förebilder, när han väljer att tala om Hades' portar är troligt, i synnerhet som det vid en närmare analys av texten visar sig, att det även i övriga delar av epigrammet kan spåras en tydlig influens från epos och drama i

10. Jacobs (1798) I, 2, 165.

11. Hecker (1852) II, 297.

12. Dübner (1890) I, utan paginering. I åtta punkter kommenterar han *AP VII.475*. I punkt två behandlar han betydelsen av det aktuella adjektivet.

13. Mähly (1867) 25, 237.

14. Gow (1955) 240

15. *Il.* 23.74; *Od.* 11.571. Hades kallas *πυλάρτης* i *Il.* 8.367. Kerberos kallas *πυλωρός* i Eur. *HF* 1277. Vergilius talar i sin beskrivning av underjorden i *Aen.* 6.452 om *porta ingens*.

valet av ord.¹⁶ Föreställningen om Hades' portar levde vidare under lång tid, och Diotimos är inte den ende diktare som erinrar om dem i ett gravepigram.¹⁷

βοᾶν och ἐφέστιος

Innebörden av βοᾶν och ἐφέστιος ges skiftande tolkningar. Att ἐφέστιον är avhängigt av βοῶσα, som Dübner påpekar,¹⁸ håller övriga kommentatorer med om, och de flesta anser att det hör samman med Euagoras och betecknar platsen där han dog. Men var dog han? Meineke argumenterar för att det var "långt hemifrån" och föreslår konjekturen ἀφέστιον.¹⁹ Hecker avvisar denna konjektur och föreslår för sin del ἐφ' ἐστίη, för att med särskild tydlighet markera att det var "hemma i Euroia", staden där makarna enligt honom bodde, som Euagoras avled.²⁰ Innebörden av βοῶσα berör inte dessa båda. Mähly anser, som jag tidigare nämnt, att Euagoras dog i sin hembygd, ἐφέστιος, borta från sin hustru som begav sig iväg "um ihn zu beweinen". Mähly ger alltså utan närmare kommentar βοᾶν innebörden "begråta", en betydelse han förmodligen finner naturlig i sammanhanget, och han är, som vi skall se, inte den ende att göra det.

Dübner ger βοᾶν innebörden *inclamare* "anropa om hjälp, åkalla", en innebörd som hänger logiskt samman med hans tydligt formulerade uppfattning om meningen i ἐφέστιος. Han framför nämligen åsikten att Skyllis betraktade Euagoras som husets stöttepelare, ja som en den husliga härdens gudom, ἐφέστιος θεός. På väg till makens begravning anropade hustrun honom om hjälp, då hon såg sitt hem rasa samman genom hans död, resonerar Dübner, vars latinska översättning lyder *inclamans foci-domestici-columen*.

16. Om vi accepterar konjekturen πολυπενθήρης spårar vi redan i första raden en sådan influens från Euripides, som brukar adjektivet πενθήρης i *Trojanskorna* 141 för att beskriva Hekabes sorg när hon fördrivs från Troja.

17. I *GV* 1275 (sarkofag, Thessaloniki, 2:a årh. e. Kr.) berättar en drygt femtonårig flicka att hon bortrövad hastigt kom till πύλας Ἀείδου. och i *SEG* 20.747 (stele, Kyrene, 1:a–2:a årh. e. Kr.) talar en flicka om att hon inte fullt fyra år gammal gått till Ἄϊδαο πύλας och inte mera fick se solens ljuva ljus. I *GV* 1179 (relief, Smyrna 2:a årh. f.Kr.) anropas Aiakos som Hades' portvakt med orden Ἄϊδεω πυλάουρε, och han ombeds att leda två små bröder, ett resp. tre år gamla, till de frommas boning.

18. Dübner (1890) I. Punkt tre av de i not 12 omtalade de åtta punkterna.

19. Meineke (1842) I, 56 och III, 149.

20. Hecker (1852) II, 297.

I samband med att Gow betonar den nyblivna änkans “first passionate grief”, kommenterar han innebörden av ἐφέστιος, som han till skillnad från övriga anser bör föras till Skyllis. Hon blev kvar “at her own hearth”, eftersom hon blev sjuk och var för svag för att återvända till fadershuset, resonerar Gow och hänvisar till budskapet i den senare delen av epigrammet. Han accepterar att ἐφέστιον är en neutral form använd som adverb men finner, att ett adjektivattribut skulle ge en klarare skrivning och föreslår konjekturen ἐφέστιος.²¹

Hur tolkar han då βοᾶν? Med direkt koppling till orden “passionate grief” framför han åsikten att verbet i detta epigram betyder *lament* “begråta”. Gow noterar, att βοᾶν inte är belagt i den betydelsen i LSJ och anger som stöd för sin uppfattning tre andra epigram, där han finner att verbet används med den innebörden.²² Låt oss granska, om βοᾶν i alla de epigram som Gow anför har just den meningen. I AP VII. 482, som han stöder sig på och vars författare är anonym, finns det goda skäl att anta att βοᾶν betecknar hur ett par föräldrar mycket ropar på sin ännu icke treåriga son som dött. Men från Acheron är det inte tillåtet för någon att återvända.

Κλεύδικε, Νικασίς ... μάτηρ,
 τλήμων, ... πόλλ' ἐβόα ...
 καὶ γενέτας Περί<κλειτος>· ἐπ' ἀγνώτῳ δ' Ἀχέροντι
 ἠβάσεις ἦβαν, Κλεύδικ', ἀνοστοτάταν.

Stackars Kleudikos, din mor Nikasis och din far Perikleitos ropade mycket på dig, men invid den okända Acheron skall du tillbringa din ungdom, som aldrig, aldrig återvänder.

I detta epigram kontrasterar μάτηρ ... πόλλ' ἐβόα effektivt mot ἀνοστοτάταν.

21. Gow (1955) 241.

22. Gow (1955) 241, not 1: “Since βοᾶν in the sense of *lament* is not recognized by L. and S., cf. AP VII. 226, 482, 486.” AP VII. 226 handlar om Agathon, den kraftfulle kämpe som hade fallit för Abdera och beskrivs som en förgrundsgestalt bland alla dem som Ares rövade. Här är det enligt min uppfattning inte troligt att verbet används i betydelsen “begråta, sörja”. Kanske verbet betecknar att folket prisade honom i samband med hans begravning.

I ett av de epigram som Gow anför, nämligen *AP* VII. 486, Anytes epigram 19, talar allt för att *βοᾶν* används i betydelsen “ropa, kalla på” för att beskriva, hur en mor i sin sorg ofta men fåfängt ropar på sin dotter som ryckts bort i unga år innan hon hunnit gifta sig.

Πολλάκι τῶδ' ὀλοφυνδὰ κόρας ἐπὶ σάματι Κλειτῶ
μάτηρ ὠκύμορον παῖδ' ἐβόασε φίλαν,
ψυχὰν ἀγκαλέουσα Φιλαινίδος, ἃ πρὸ γάμοιο
χλωρὸν ὑπὲρ ποταμοῦ χεῦμ' Ἀχέρουτος ἔβα.

Ofta ropade Kleito, modern, sörjande vid dotterns grav
på sitt kära barn som dött i förtid,
kallande tillbaka Philainis' själ, som före bröllopet
gick över floden Acherons blekgröna flöde.

Här blir innebörden av *βοᾶν* tydlig genom att verbet förekommer i kombination med *ἀνακαλεῖν* (poet. *ἀγκαλεῖν*) “kalla tillbaka”.

Till detta epigram av Anyte hänvisar även Jacobs,²³ och då som stöd för uppfattningen att Diotimos använder *βοᾶν* i betydelsen *conclamare* “höja dödsklagan”, en betydelse som är förenlig med hans tolkning av händelsen i övrigt. Skyllis var på väg till sin mans begravning utanför murarna i staden där de bodde, resonerar han och kommenterar *ἐφέστιος* med orden *αὐτόχθων ἢ πολίτης*. I sin kommentar till Anytes epigram 19 argumenterar han för sin syn på meningen i verbet,²⁴ och han hänvisar för att belysa sin ståndpunkt dels till *Od.* 9. 65,²⁵ dels till *Aen.* 3. 67.²⁶ I dessa epos handlar det emellertid om den avskedshälsning som höjdes för de döda vid deras begravning,

23. Jacobs (1798) I.2, 165: “*βοᾶν in funeibus usurpatum de iis, qui defunctos conclamant, illustravit D’Orville ad Charit p. 350. Vide not. Ad Anyte Ep. XIX.*”

24. Jacobs (1798). I.1, 434.

25. *Od.* 9.65: *πρίν τινα τῶν δειλῶν ἐτάρων τρις ἕκαστον ἀῦσαι*. Här gäller det avskedshälsningen till dem som dött i striden mot kikonerna.

26. *Aen.* 3.67–68: *animamque sepulcro condimus et magna supremum voce ciemus*. Vergilius skildrar här begravningen av Polydoros.

alltså en enstaka handling. Men Anyte inleder sitt epigram med ordet *πολλάκι*, och hon betonar sålunda att det rör sig om en upprepad handling, inte en handling knuten till en viss ceremoni. Epigrammets första ord "ofta", som Jacobs uppenbarligen inte tagit notis om, talar mot hans tolkning av *βοᾶν*.

I den utgåva av Anytes epigram 19 som publicerades i Uppsala 1826,²⁷ lyfter man i den något fria översättningen till svenska, tillkommen i en tid då man hade stor förståelse för starka själsliga uttryck, fram inledningsordet *πολλάκι*, och vi får följande lydelse: "den sörjande mor *går, ofta* bedröfvad till dottrens, Den snarslåcknades, graf, ropar sitt älskade barn: "Kom, min Philainis' själ, kom åter!" För den svenska översättaren var det uppenbarligen naturligt att återge *βοᾶν* med den väl belagda innebörden "ropa, kalla på".

I *GV 1545* (stele, Smyrna, 1:a–2:a årh. e. Kr.) får vi ytterligare ett belägg för att verbet används för att beskriva hur en mor otröstlig ropar på sin dotter. Men hon får inget svar. Bara ett eko genljuder.

τέκνον ἐμὸν Παῦλα, φθιν<ύ>θ<ω> δακρύοι<ς> σε βοῶσα,

...

κωφ<ή> δ' ἀνταχοῦσι πέτρ<η> κ<αί> τύμβος ἀπεχθής,

Paula, mitt barn, jag förgås av tårar ropande på dig

...

men en tyst sten och en förhatlig grav svarar med ett eko.

27. Tranér (1826), 49. Översättningen ingår i en dissertation som presenterades vid Uppsala universitet "præsiede Mag. Johanne Tranér".

Här står *βοῶσα* i första raden i tydlig kontrast till *ἀνταχοῦσι* i den tredje raden.²⁸ Enligt min uppfattning finns det inte stöd för att *βοῶν* i de epigram som Gow, och i ett fall även Jacobs, hänvisar till skulle betyda något annat än “ropa, kalla på”.

Betydelsen av *Σκυλλίς ... βοῶσα ... ἐφέστιον*

Vilken är då innebörden av de omdiskuterade orden *βοῶσα ... ἐφέστιον* i epigrammet om Skyllis och Euagoras? Låt oss först rikta uppmärksamheten mot *βοῶσα*. Jag menar, att vi på goda grunder kan anta, att Diotimos mycket medvetet valt *βοῶν* för att beskriva hur Skyllis ångestfylld ropade på sin man. Liksom Kleudikos’ föräldrar och mödrarna till Philainis och Paula mycket/ofta ropade på sina barn, ropade hon på sin döde make vars död hon var oförmögen att acceptera. Ett sådant beteende syns troligt med tanke på att Skyllis’ sorg över mannens död beskrivs som så stor, hennes olycka så total (något som uttrycks tydligt senare i texten), och hennes smärta framhävs redan i epigrammets första rad genom attributet *πολυπενθήρης* “djupt sörjande”.

Och, vad betyder då *ἐφέστιος*? Utan tvivel hänger det, vilket man ju allmänt menar, samman med Euagoras. Här förekommer adjektivet tillsammans med ett verb som påkallar en rörelse, *βοῶν* “ropa, kalla på”, och detta är en vital punkt när man diskuterar ordets mening. I *Odysseen* finner vi *ἐφέστιος* tillsammans med rörelseverb i betydelsen “hem” eller “tillbaka hem”.²⁹ Jag finner det rimligt att dra slutsatsen, att Diotimos, som uppenbarligen gärna lät sig inspireras av Homeros, här använder adjektivet med just den innebörden. Ett ord med den meningen passar väl in i sammanhanget. Genom lydelsen *βοῶσα ... ἐφέστιον* ger Diotimos en gripande beskrivning av Skyllis, den nyblivna änkan, som översiggiven ropar sin make tillbaka hem.

28. Hur intensivt Paulas mor önskar att få sin dotter tillbaka framhävs i epigrammets fyra sista rader. När hon trots upprepade rop inte får något svar ber hon, nu mera ödmjuk i sina krav, daimon och grav att de skall låta hennes dotter återvända till livet för en kort stund så att hon får se henne. Till sist säger hon bevekande att det inte skall vara Persefone eller Hades till någon skam om de bara lät hennes dotter uppstå i hennes drömmar.

29. *Od.* 7.248 och 23.55.

Epigrammet i dess helhet

Det är viktigt att se till innehållet i epigrammet i dess helhet, och genom den tolkning av de omdiskuterade orden som jag här har presenterat får de tre inledande raderna ett innehåll, som hänger väl samman med texten i övrigt. Efter att ha informerat om det viktigaste, nämligen att såväl mannen som hustrun har dött, går Diotimos över till att närmare förklara och beskriva omständigheterna kring hustruns tragiska död. Då kan vi se, hur författaren genom väl valda partiklar smidigt länkar samman detta stycke med inledningsraderna. Det är rimligt att utgå från att ἄρα i slutet av rad tre har funktionen att framhäva uppgifter som är den förståndsmässiga och omedelbara följderna av tidigare utsagor och lämpligen kan återges med "alltså" eller "följaktligen",³⁰ och att δέ i rad fem har en betydelse närmast motsvarande "ty (ju)" med uppgift att på ett mjukare, mera indirekt sätt än γάρ ge en förklaring till en tidigare uppgift.³¹ Den som läser epigrammet har ju redan i mera poetiska ordalag upplysts om att Skyllis dött, och här betonas genom ἄρα, att detta ledde till att hon som änka inte återvände till fadershuset som brukligt var och ges genom δέ på raderna fem och sex en exakt information om tidpunkten för hennes död och orsaken till den.

I detta avsnitt når skildringen av den djupt sörjande hustruns öde sin kulmen. Två adjektiv läggs som bestämmningar till Skyllis, δαιμονίη "den arma" och δυσαίων "den så olyckliga", båda ord med en episk och tragisk klang, som på ett effektivt sätt inramar budskapet att Skyllis dog under den tredje månaden efter mannens död.³² Den sorgliga händelsen får sin särskilda betoning i rad sex, där Diotimos för att beskriva dödsorsaken väljer adjektiv med stark känslomässig laddning, ofta använda i epos och tragedi: οὐλομένη ψυχῆς δύσφρουι τηκεδόνι "genom själens eländiga, sorgliga förtvinning".³³ Med

30. Kühner–Gerth (1955) II, 319, § 543,3

31. Kühner–Gerth (1955) II, 230, § 516. 274, § 531,2. LSJ δέ II.3.

32. δαιμονίη innehåller ett stråk av medlidande och erinrar om användningen i *Il.* 24.194, när Priamos vänder sig till sin hustru och frågar, om hon anser, att han bör bege sig till Achilles för att friköpa Hektors lik, och i *Il.* 6.486 där Hektor vänder sig till sin hustru i avskedets stund. δυσαίων leder i en högstämmd och ödesmättad ton tankarna till lyriska, tragiska partier. Aischylos använder det i *De sju mot Thebe* 926 för att teckna Iokastes öde, Sofokles brukar det i *Oidipus på Kolonos* 151 för att framhäva Oidipus mödosamma liv och Euripides i *De skyddssökande* 960 för att beskriva hur livet ter sig för de avlidna heroernas mödrar.

33. Poetiskt (metri gratia) οὐλόμενος för ὀλόμενος t.ex. Hom. *Il.* 1.2; 14.84; 19.92; *Od.* 4.92; 10.394. δύσφρων t.ex. Aesch. *Ag.* 547; Soph. *OC* 202; Eur. *Andr.* 1043. δύσφρων i betydelsen "elak" t.ex. Aesch. *Supp.* 511; *Ag.* 608; 834; Eur. *Andr.* 288.

orden *ψυχῆς τηκεδόνι* "genom själens förtvinning" beskriver sålunda Diotimos det lidande, som ändade Skyllis' liv. Sorgen blev henne övermäktig.

På raderna sju och åtta presenterar Diotimos slutet på den sorgliga historien, berättar om monumentet som står till minne av de båda makarnas kärlek till varandra.

Försvårande omständigheter

Diotimos inskränker sig dock inte till att beskriva hustruns starka psykiska reaktion vid makens död utan pekar också på omständigheter som är av stor betydelse när det gäller att förstå den. Effektivt introduceras Euagoras, maken, som *νυμφίος*, vars grundläggande betydelse är "brudgum" och är ett ord som används om någon som nyligen har gift sig eller någon som varit gift en kort tid.³⁴ Redan i epigrammets första rad får vi som läsare klart för oss att det rör sig om ett tämligen nygift par, och vi stärks i uppfattningen att de bara har varit gifta en kort tid, eftersom det inte talas om några barn. De enda personer som nämns är det gifta paret och deras fäder. Med ledning av detta kan vi få ett visst begrepp om kontrahenternas ålder. Flickor ingick inte sällan äktenskap vid fjorton, femton års ålder, medan mannen som regel var mycket äldre än hustrun, ofta en trettio till trettiofem år.³⁵ Om vi alltså räknar med att detta var det första äktenskapet för båda, bör Skyllis ha varit mycket ung vid mannens död, kanske i något av de övre tonåren, och forskningsrapporter visar på att kvinnor som förlorar sin partner i unga år drabbas särskilt hårt.³⁶ Att dessutom förlora sin partner efter bara en kort tids äktenskap måste givetvis vara ett extra svårt slag, eftersom planer och förhoppningar inför framtiden i en sådan situation på ett så påtagligt sätt går om intet och den sociala situationen dessutom drastiskt förändras. Skyllis bör, liksom andra nygifta kvinnor på hennes tid, ha hoppats på att i äktenskapet med Euagoras föda åtminstone

34. *Il.* 23.223; *Od.* 7.65. I plur. *τοῖς νεωστὶ νυμφίοις*, Eur. *Med.* 366 där Medea talar om de olyckor som skall drabba Jason och hans nya hustru.

35. Om kontrahenternas ålder vid giftermål se: Keuls (1993) 103–4. Platon, *Lagarna*, 721b6–c6.

36. Grimby (1995) 6. "Events that are seen as being "on time" in the life cycle have been hypotheticized to have lessened impact. In a study of perceived severity of life stress events occurring to elderly people, there existed rather strong agreement between younger and older women on which events that were most threatening. However, there was some evidence that the old rated severe death events (death to family and household members) as less threatening than did younger women." Davies, Hulligan (1985) 925–26.

en son och därmed uppfylla de förväntningar som ställdes på henne. Som mor till söner skulle hon ha rönt uppskattning och levtt aktad. Sett ur det perspektivet är det lätt att förstå att situationen efter mannens död tedde sig mycket betungande för Skyllis.

Men, vid mannens död drabbades Skyllis inte bara av svikna förhoppningar inför framtiden och omvälvande sociala förändringar. Epigrammet ger besked om att hon också på ett högst personligt plan led en svår förlust. Äktenskapet var på den här tiden en affär mellan två familjer vid vilken de berörda parterna knappast tillfrågades, och det är givet, att makar i sådana äktenskap i många fall inte kom att förenas i ömsesidig kärlek. Så var det inte för Skyllis och Euagoras. De har verkligen älskat varandra, och deras varma relation har uppenbarligen gjort ett djupt intryck på deras omgivning, ty på epigrammets avslutande rader berättas det, att ett monument har rests åt dem båda till minne av deras kärlek, *φιλότητος μνήμα*. Attributet *πολύκλαυτον* som läggs till *μνήμα*, understryker den förstämning det väckte, att detta äktenskap fick ett så snabbt och tragiskt slut. Var och en som passerade det rördes till tårar. Diotimos visar, att Skyllis har drabbats ovanligt hårt vid Euagoras' död. Hon förlorade till allt annat också en älskad make. Det är lätt att förstå hennes känsla av sorg, övergivenhet och besvikelse vid hans alltför tidiga död

Förlusten av en kär, nära anhörig – medicinska och psykologiska forskningsrön

Att förlora en kär, nära anhörig genom döden är en smärtsam upplevelse, som, i synnerhet om dödsfallet är plötsligt och oväntat, inte sällan ger upphov till en traumatisk kris.³⁷ Den drabbade finner, att möjligheterna att fortsätta att leva ett tillfredsställande liv är hotade och visar under den inledande chockfasen antingen avtrubbade eller okontrollerade affekter. Man tänker inte klart och handlar närmast automatiskt. Under reaktionsfasen, som följer gradvis, uppfattas smärtan av det inträffade klarare, men svårigheterna att klara av det dagliga livet kan vara stora. Många drabbas av sömnsvårigheter och förlorar lusten att äta, en reaktion vid stor sorg som vi kan se att

37. J. Cullberg (1992). Roberts (2000). Aguilera (1998).

Homeros var väl medveten om.³⁸ En del, som inledningsvis har känt sig oförmögna att företa sig något, känner sig fortsatt apatiska. I de flesta fall kommer dock en tid av bearbetning, som kan vara månader eller år beroende på traumats storlek, där man lär sig att leva med förlusten, och man går slutligen in i en fas av nyorientering. Men det är inte alltid som lindring ernås. En del fastnar i en reaktions- och bearbetningsfas och behöver få medicinsk eller psykologisk hjälp för att komma vidare. Sorgupplevelser är förvisso olika för varje individ, men vid traumatisk kris ter de sig i stort på detta sätt.

Diotimos visar, att Skyllis vid mannens död drabbades av svårigheter som bör ha tätt sig oöverstigliga. Hon, om någon, hade skäl att fråga sig om det fanns en möjlighet att fortsatt leva ett tillfredsställande liv. Att hon genom mannens död har hamnat i ett chocktillstånd som lett till en djup traumatisk kris är uppenbart. Diotimos talar inte i de termerna, men hans sätt att skildra hennes reaktion är tydlig i detta avseende. Skyllis ropade på sin man, vilket tyder på stor saknad och på att hon inte kunde acceptera mannens död. De adjektiv med uttryck för olycka och medlidande som fogas till Skyllis ger bilden av en ångestfylld kvinna, en bild som förstärks av den förklaring som Diotimos ger till hennes död. Hon dog genom "själens eländiga, sorgliga förtvinning" konstaterar författaren, och han anger därmed att orsaken till hennes död i grunden var psykologisk. Han anger även den tid som förflyter mellan makens och hustruns död, något som är en viktig upplysning i sammanhanget. Var och en som inte finner det värt att vårda sig om eget liv och hälsa, slutar att äta, kanske också att dricka, utsätter sig själv för stora endokrina påfrestningar. Om en sådan person inte får någon medicinsk eller psykologisk hjälp, leder detta till en allmän avtyning och den drabbade dör efter relativt kort tid, i genomsnitt efter drygt två månader, vilket finns beskrivet i modern vetenskaplig litteratur.³⁹ Diotimos' beskrivning talar för att det var detta Skyllis råkade ut för. Hennes djupa förtvivlan vid Euagoras' död berövade henne lusten att

38. I *Iliaden* 24.635–42 berättar Priamos om hur han efter Hektors död låg sömlös på marken och inte ville äta och dricka. Först när han utlöst sonens lik från Akilles förmådde han åter smaka mat och dryck.

39. Altun, Akansu, Altun, Azmak, Yilmaz (2012) 35–38. Stähle (2012) 528–29.

leva, och "genom själens eländiga, sorgliga förtvinning" avled hon i den tredje månaden efter mannens död.⁴⁰

Slutord

Epigramförfattaren Diotimos beskriver åskådligt Skyllis' sorg vid Euagoras' död och konsekvenserna av den. De besked han ger överensstämmer som vi sett i allt väsentligt med nu gällande vetenskapliga rön, och allt talar för att Diotimos skildrar en verklig händelse, och han har skaffat sig den goda kunskap om det individuella fallet som är nödvändig för att trovärdigt kunna beskriva psykologiska och medicinska förlopp. För sitt verklighetsbaserade innehåll väljer han dock inte en torr och saklig ton. Nej, som poet ansluter han sig till en litterär tradition och använder högstämnda och atmosfärskapande ord för att skildra den hängivna kärlek, som fick ett så olyckligt slut.

Är då detta ett egentligt epigram, som Gow med bestämdhet hävdar? Det kan vara så. Det är möjligt att Diotimos av det äkta parets efterlevande fick i uppdrag att författa ett gravepigram och att detta blev inristat på en sten som restes "invid den väl utjämnade platsen för tre vägars möte". Vi kan dock inte med full visshet hävda detta då det inte finns någon bevarad sten eller säker plats att hänvisa till. Men det kan, som jag ser det, även vara så att Diotimos lärde känna Skyllis' och Euagoras' öde och blev så gripen av det att han inspirerades att befästa minnet av det i ett litterärt epigram.

40. Tanken att en hustru vid det oväntade beskedet om sin makes död i sin våldsamma sorg kunde vägra att äta var uppenbarligen inte främmande under antiken. Plutarchos berättar i *Dialog om kärleken* 25, att Eupone, när hon fick höra, att hennes make Sabinus var död, kastade sig till marken, grät och jämrade sig högljutt och under tre dygn vägrade att äta. Mannen, som själv hade spridit ut ryktet om sin död, blev förskräckt när han fick höra om hustruns häftiga reaktion, och han fruktade att hon skulle dö. Han lät därför hemligen meddela henne att han levde, och historien fick ett lyckligt slut.

Bibliografi

- Aguilera, A.C. 1998. *Crisis Intervention. Theory and Methodology*. 8th ed. St. Louis.
- Altun, A., Akansu, B., Altun, B.U., Azmak, D., & Yilmaz, A. 2004. "Deaths due to hunger strike: post-mortem findings", *Forensic Science International* 146: 35–38.
- Beckby, H. (ed.) 1957. *Anthologia Palatina, Anthologia Graeca*. VII–VIII. München.
- Cullberg, J. 1992. *Kris och utveckling*. 3:e uppl. Stockholm.
- Davies, A.D.M. & Hülligan, A. 1985. "Perception of life stress events by older and younger women", *Percept Motor Skills* 60: 925–26.
- Dübner, F. (ed) 1890. *Epigrammatum Anthologia Palatina cum Planudeis et Appendice Nova Epigrammatum Veterum ex Libris et Marmoribus ductorum, Annotatione inedita Boissonadii, Chardonis de la Rochette, Bothii, Partim inedita Jacobsii, Metrica Versione Hugonis Gotii*. Apparatu critico et brevi instruxit. Graece et Latine. I. Paris.
- Gow, A.S.F. 1955. "Two Epigrams by Diotimus", *The Classical Review* 5: 239–241.
- Grimby, A. 1995. *Aspects of Quality of Life in Old Age*. Göteborg.
- Hartmann, E. 2000. "Heirat und Bürgerstatus in Athen" i Späth und Wagner-Hassel (2000) 23.
- Hecker, A. 1852. *Commentationes criticae de Anthologia Graeca*. Leiden.
- Jacobs, F. 1798. *Animadversiones in Epigrammata Anthologiae Graecae secundum ordinem analectorum Brunchii*. I–II. Leipzig.
- Keuls, E.C. 1993. *The Reign of the Phallus*. 2nd ed. Berkeley.
- Kühner, R. & Gerth, B. 1955. *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache. Satzlehre*. I–II. 4. Auflage. Leverkusen.
- Meineke, A. (ed) 1842. *Delectus poetarum*. I–III. Berlin.
- Mähly, J. 1867. "Ad Diotimum", *Philologus* 25: 237.

- Peek, W. (ed) 1955. *Griechische Versinschriften I. Grabepigramme*. Berlin.
- Reiske, J.J. (ed) *Anthologiae Graecae a Constantino Cephalala conditae*. I–III. Cum Latina interpretatione, Commentariis et Notitia Poetarum. Leipzig.
- Roberts, A.R. (ed) *Crisis Intervention Handbook. Assessment, Treatment and Research*. 2nd ed. Oxford
- Stadtmüller, H. (ed) 1899. *Anthologia graeca epigrammatum cum Planudea*. II. Leipzig.
- Ståhle, L. 2012. “Förrådet av vitamin B1 avgör hur länge människan överlever utan mat”, *Läkartidningen* 11:528–29.
- Traner, J.V. 1826. *Anytae, Graecanicae poëtriae, quae exstant residua*. Uppsala
- Wilamowitz-Moellendorff, U. von. 1924. *Hellenistische Dichtung*. I. Berlin